

УДК 373.015.31:78

Чжу Цзюньцяо

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ВОКАЛЬНОГО ВИКОНАВСТВА

Музичне виховання відіграє важливу роль у духовному становленні людини. Важливим завданням масового музичного виховання в загальноосвітній школі є не просто навчання музиці, а вплив через музику на весь духовний світ школярів. У програмі з музики визначається мета музичного виховання як „... формування у школярів музичної культури як важливої і невід'ємної частини їхньої духовної культури” [1, с.5].

Складовою загальної культури є культура музично-співацька. Прагнення до прекрасного, вміння бачити в буденному високе складає рису ментальності українського народу. Головні орієнтири виховання особистості повинні бачитися в тому, щоб навчити кожного жити за неписаними законами краси і благородства, сформувати у підростаючого покоління навичок творити прекрасне.

Спів – найбільш масова і доступна форма дитячого вокального музичного виконавства. Воно дає можливість дітям брати активну участь у виконавському процесі, розвиває музичні здібності, виховує музичний смак.

Аналіз наукової літератури, методичних рекомендацій, широкої практики музичного виховання говорить про визнання співу провідною музичною діяльністю учнів. Про важливість вокально-співацького виховання в розвитку особистості школярів писали в своїх наукових роботах Л. Абелян, Н. Добровольська, А. Луканін, О. Малініна, А. Менабени, Д. Огороднов, Н. Орлова, В. Шацька та інші.

Зміст навчання співу будується відповідно до основ хорознавства, які розробили видатні російські та вітчизняні диригент-хоровики М. Данілін, Г. Дмитрієвський, М. Колесса, М. Леонтович, К. Птиця, В. Соколов, П. Чесноков та інші.

У системі музичного виховання вокальний розвиток учнів будується, в основному, на основі досягнень науки в галузі розвитку хорового виховання. Проблема індивідуального вокального розвитку учнів в школі досліджена в науково-педагогічній теорії і практиці недостатньо.

Мета нашої статті – це дослідження особливостей формування музичної культури школярів засобами вокального виконавства.

Спів є основою музичної роботи з дітьми в загальноосвітній школі. Він займає особливе місце за своїм значенням, як живий і творчий процес відтворення музично-художніх образів. Жодна інша форма занять не викликає такої активності та підйому в учнів, як хоровий спів. Тому-

то спів у школі повинен займати важливе місце в структурі уроку музичного мистецтва та в позакласній роботі.

Вивченням складної функції співочого голосу людини вчені займаються з давніх пір. У наш час інтерес до досліджень у цій галузі проявляють і представники вокальної педагогіки, і суміжних наук. Новітні наукові дослідження в області музичної педагогіки та досвід роботи багатьох шкіл, а також історичний досвід, свідчать, що вокальне виховання впливає не тільки на емоційно-естетичний розвиток особистості дитини, але й на розумовий. Вказується на те, що виховання слуху і голосу відображаються на формуванні мови, а мова, як відомо, є матеріальною основою мислення [2, с.3].

Є.Назайкинський вказує, що здібності до звукового аналізу та умови для специфічно музичного сприйняття створюються в мовній практиці людини, завдяки різноманіттю функцій мови [3, с.271]. Музика і мова звернені до однієї і тієї ж системи сприйняття – слуху. Загальним „інструментом” мови і співу є голос – ці факти доводять спільність організації звукового матеріалу та музики. Людина не тільки реагує на звукові дії, відчуває на собі їх активність, але і сама з їх допомогою може впливати на інших людей.

Спорідненість мелодії з мовними інтонаціями полягає в тому, що вони мають спільне коріння: „Найважливіша передумова мовної інтонації і співу (а, отже, і музики взагалі), – вказує Л.Мазель, – полягає в здатності голосу безпосередньо (а не тільки через значення слів або у зв'язку з ними) передавати емоційний стан людини і різні ступені їхньої напруги” [4, с.10]. Виразність мовної інтонації формується багатьма засобами: звуковисотною лінією, ритмом і темпом мови, динамікою і тембром голосу.

Є.Назайкинський вважає, що роль подібності музики і мови полягає в тому, що остання дозволяє включати в сприйняття музики вже готову моторну ланку, апарат мовної артикуляції. Це забезпечує активність сприйняття мелодії, можливість співпереживати її виконання [3, с.271].

Вокально-виконавська діяльність важлива не тільки для музичного розвитку дитини, але й для формування її особистості в цілому. „Становлення навичок музичного сприйняття містить в собі дві сторони: розвиток здатності до диференціації різних компонентів музики та їх художнє осмислення, поступове становлення...”, – говорить Є. Назайкинський [3, с.358].

„Спів як виконавський процес, – пише О.Апраксіна, – розвиває не тільки чисто музичні здібності (музичний слух, емоційну чуйність на музику та ін.), але і такі загальні якості, як уміння слухати і запам'ятовувати, увагу, наполегливість у подоланні труднощів, уяву, самостійність” [5, с.181].

Як найбільш доступний вид виконавства, спів є важливим засобом розвитку музичних здібностей дітей. Однак вважати тільки

вокальне виконавство основою музичного виховання дослідники вважають невірним тому, що пізнання музичного мистецтва тільки лише через спів односторонньо і тому неповноцінно [6, с.24].

Вокальна робота в класі дуже допомагає, але повністю не вирішує основне завдання, що стоїть перед музичними заняттями в школі – виховати в школярах музичну культуру як частину загальної духовної культури підростаючого покоління. Вирішити цю задачу неможливо без розуміння учнями основних закономірностей музики на основі знайомства з безліччю творів різних жанрів. Основою музичного виховання в цілому є сприйняття музики, тобто вміння слухати і чути музику, розуміти її, роздумувати про неї. Тільки на основі сприйняття музики здійснюється процес її пізнання, оволодіння учнями музичною культурою, в тому числі і здатність її виконавства, перш за все – співу. Визначення основи музичного виховання ставить перед учителем важливі завдання у вокальній роботі. Спів не зводиться тільки до розучування і виконання творів, як самоціль. Об'єднуючись з іншими елементами уроку в одне ціле (досягнення цілісності уроку – це одна з принципових педагогічних установок програми з музики), спів приймає не лише інші форми, але і виконує ряд найважливіших функцій. Головне його завдання – активізація процесу сприйняття, пізнання музики засобами вокального виконавства.

Система музичного виховання спрямовується на виразність виконання в кожному класі школи. Так, наприклад, на своєму першому уроці музики діти дізнаються, що музичний твір існує, живе тільки тоді, коли він виконаний і почутий. Не можна просто проспівати музику, не подумавши, про що в ній розповідається, як її треба заспівати. З такого простого і в той же час важливого для музичного мистецтва підходу в навчанні – як виходить і як живе музика (підтема першого уроку „Композитор – Виконавець – Слухач” теми „Про що говорить музика”) починається і надалі складається весь процес захоплення дітей „живою” музикою. Причин, які сприяють виявленню цього важливого музичного навичку, одного з головних навичок будь-якого виконавства – виразності – декілька. По-перше, захопленість сприйняттям музики (в сенсі пізнання музики взагалі). Діти прагнуть самостійно все відкривати і це дуже важливо для дитини. Захопленість пізнанням, відкриттям робить весь процес навчання на уроці дуже активним. У виконавській діяльності - це головний фактор. По-друге, на виразність вокального виконання діє ще і чисто психологічний фактор – нерозривності сприйняття і виконання. Людина, яка не вміє по-справжньому слухати музику (мається на увазі змістовна сторона музики), не може по-справжньому її виконати. Не може тому, що сприйняття музики лежить в основі самого процесу виконання [7, с.136].

Розвиваючи у дітей здатність сприймати музику, учитель сприяє, в тому числі і підвищенню якості вокального виконання. У свою чергу більш висока культура виконання лежить в основі більш глибокого

музичного сприйняття. Тому між сприйняттям і виконанням існує глибока внутрішня залежність, взаємовплив, взаємозбагачення.

З усієї сукупності спеціальних педагогічних завдань виховання дитячого голосу дослідники виділяють ряд питань, що мають особливе значення для правильного співацького розвитку учнів: спів має бути природним, що відповідає особливостям співочого голосу дитини від 7 до 13 років - співучим, світлим, легким, невеликої сили. Ця якість може бути своєрідним еталоном звучання для учнів, особливо для дітей, слабо володіють своїм голосом і нечисто інтонують. Художня виразність виконання – це провідний навик, який об'єднує всі навички (дихання, звукоутворення, дикцію, ансамбль, строй) в комплексі; в хоровому виконанні повинна бути передбачена динаміка природного звучання дитячих голосів кожної вікової групи. Не можна співати голосно, надмірно довго, виконувати важкі для даного віку твори в розумінні теситури, діапазону тощо. Формування музичної культури у школярів повинно здійснюється послідовно на основі закономірностей самої музики. Визначення пісні, танцю і маршу корінними основами музики взагалі дає можливість абсолютно іншого підходу до виконуваного твору. Кожен новий твір, відібраний вчителем для розучування в класі, з'являється перед учнями не сам по собі, а в загальній системі змісту даної теми. Звідси якісно нова сторона вокального виконавства – усвідомленість сприйняття виконуваного твору, яка виступає не тільки в усвідомленості образного змісту конкретного твору, але і в осмисленні однією з істотних закономірностей музичного мистецтва в цілому. Особливість цього підходу полягає у встановленні єдності музики з характером її співочого інтонування. Як втілення пісенного, танцювального, маршового початку дослідники умовно виділяють в специфіці голосоведення три основних прийоми, три штриха (*legato*, *staccato*, *non legato*). Вчителю музичного мистецтва важливо врахувати положення, справедливо підкреслене професором В.Соколовим, про те, що ступінь виконання цих штрихів в залежності від нюансу, тексту, теситура, стилю твору можуть бути різні, але основна їх характеристика залишається постійною [8, с.53]. Так, при вивченні теми „Три типи музики – пісня, танець, марш” на основі свого життєвого досвіду діти вчать розрізняти три основні галузі музики шляхом їх порівняння, зіставлення, знаходячи в них спільне і різне, і відповідно до цього виконувати музику. Особливі характерні властивості кожного виду музики учні осягають на основі їх узагальнених якостей, а потім ці загальні та особливі якості виявляють в різних музичних творах. У процесі виконання пісні (мається на увазі лірична протяжна пісня) обов'язково протяжне, плавне звучання мелодії, з'єднання поскладового співу в єдину звукову лінію, „як співає скрипка” (штрих *legato* одночасно з навиком спокійного вдиху). Пісні-танцю, наприклад, польці властиві легкість, рухливість, яскраві акценти (як підскоки в танці), більш уривчасте звучання в порівнянні з ліричною піснею (легке *staccato*

одночасно з навиком короткого, швидкого вдиху, ясною і короткою вимовою приголосних). Для пісні-танцю, що звучав у характері вальсу, необхідна більша плавність, злитість звучання в порівнянні з піснею-полькою. А в порівнянні з протяжною піснею – велика рухливість мелодійної лінії (*legato*, легкість звучання, поєднана з навиком спокійного, швидкого вдиху). Пісні-марші виконуються бадьоро, енергійно з підкресленням кожного звука, „кроку”, але при збереженні безперервності мелодійної лінії (як штрих *non legato* одночасно з навиком парної дикції).

На основі семестрового тематизму школярі повинні самі робити узагальнення. При розучуванні твору для досягнення більшої усвідомленості характеру виконання учні враховують характерні ознаки кожного виду музики. Так, наприклад, у пісні О.Філіпенко „Веселий музикант” діти продумують, як виконувати музику, коли вона просто пісня, коли стала піснею-танцем, піснею-маршем. У полі зору вчителя мають стояти питання про те, як будуть взаємопов'язані звукоутворення, дихання, дикція, щоб правдивіше було відображено у виконанні учнів зміст і характер.

Як було зазначено раніше, процес формування співацьких навичок знаходиться у взаємозв'язку з тематизмом програми. Разом з тим в процесі формування навичок рік від року зберігається спадкоємність, передбачається відносно самостійна лінія їх збагачення і розвитку. При цьому береться до уваги педагогічна установка Д. Кабалевського: „Кожен клас – хор!” [9, с.16]. До цього має бути спрямоване прагнення кожного вчителя музичного мистецтва. „Співаки ... повинні знати основи будови музичної мови. При виконанні хорового твору, так само як і при читанні літературного твору, необхідно вміти акцентувати головне, відокремити одну думку від іншої, підкреслити логічні наголоси тощо” [8, с.104].

Розуміння цих властивостей музики і вміння передати їх у своєму виконанні – більш складний етап роботи з дітьми. Він повинен послідовно розкриватися в темах: „Про що говорить музика”, „Музична мова”, „Інтонація”, „Розвиток музики”, „Побудова (форми) музики”. Так вивчення теми „Інтонація” відбувається найбільш активно й усвідомлено, коли школярі роблять перші спроби імпровізації музичних творів на основі заданого „зерна” інтонації. Процес „творення” музики привертає увагу дітей і до чистоти співу – до інтонації в більш широкому сенсі слова. Робота над ладом, інтонаційним ансамблем, починається в класі з першого уроку першого класу, в період освоєння даної теми і набуває більш яскравий характер усвідомленості в співочій діяльності учнів. Діти швидко засвоюють, що музична інтонація, на відміну від мовної, фіксується точними по висоті і ритму звуками і виконувати її треба так само точно.

Художня виразність виконання, звичайно, неможлива без вокальної техніки. І в роботі над кожним конкретним твором вчитель

ставить спеціальні завдання з вокальної роботи. Проте, щоразу він повинен пам'ятати, що виконання цього завдання є не вузької самоціллю, а засобом для залучення дітей до музики. Завдяки взаємозв'язку досвіду музичного сприйняття і виконання спів виступає як одна з найзахоплюючих форм залучення дітей до музики.

Список використаної літератури

1. Програма середньої загальноосвітньої школи. Музика 1-4 кл. – К. : Радянська школа, 1988. – 88 с. **2. Огороднов Д. Е.** Музыкально-певческое воспитание детей в общеобразовательной школе : метод. пособие / Д. Е. Огороднов. – К. : Муз. Україна, 1989. – 165 с. **3. Назайкинский Е. В.** О психологии музыкального восприятия / Е. В. Назайкинский. – М. : Музыка, 1972. – 383 с. **4. Мазель Л. А.** Вопросы анализа музыки / Л. А. Мазель. – М. : Сов. композитор, 1978. – 350 с. **5. Апраксина О. А.** Методика музыкального воспитания в школе : уч. пособие для студентов пед. ин-тов / О. А. Апраксина. – М. : Просвещение, 1983. – 224 с. **6. Ростовський О. Я.** Методика викладання музики в основній школі / О. Я. Ростовський. – Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2000. – 272 с. **7. Теплов Б. М.** Психология музыкальных способностей Избранные труды в 2-х т. / Б. М. Теплов. – М. : Педагогика, 1985. – Т. 1. – 1985 – С. 42-222. **8. Соколов В.** Работа с хором : уч. пособие / В.Г.Соколов. – 2-е изд., перераб.и доп. – М. : Музыка, 1983. – 192 с.

Чжу Цзюньцяо Особливості формування музичної культури школярів засобами вокального виконавства

Автор досліджує особливості формування музичної культури школярів засобами вокального виконавства. Відмічається, що спів є основою музичної роботи з дітьми в загальноосвітній школі. Автор доводить, що вокальне виховання впливає не тільки на емоційно-естетичний розвиток особи дитини, але й на розумовий. Основою музичного виховання в цілому є сприйняття музики. Спів не зводиться тільки до розучування і виконання творів, як самоціль, головне його завдання – активізація процесу сприйняття, пізнання музики засобами вокального виконавства. Висока культура виконання лежить в основі більш глибокого музичного сприйняття та формування музичної культури школярів. Автор робить висновок, що інтерес до співу, пізнання його виконавських можливостей, розвиток музичних здібностей учнів складають важливу частину формування музичної культури школярів як невід'ємної частини їх духовної культури.

Ключові слова: спів, музична культура, духовна культура, школярі, вокальне виконавство, музичне сприйняття, музичне виховання, тематизм програми, урок музичного мистецтва.

Чжу Цзюньцяо Особенности формирования музыкальной культуры школьников средствами вокального исполнительства

Автор исследует особенности формирования музыкальной культуры школьников средствами вокального исполнительства. Отмечается, что пение является основой музыкальной работы с детьми в общеобразовательной школе. Автор доказывает, что вокальное воспитание влияет не только на эмоционально-эстетическое развитие личности ребенка, но и на умственное. Основой музыкального воспитания в целом является восприятие музыки. Пение не сводится только к разучиванию и исполнению произведений, как самоцель, главная его задача – активизация процесса восприятия, познания музыки средствами вокального исполнительства. Высокая культура исполнения лежит в основе более глубокого музыкального восприятия и формирования музыкальной культуры школьников. Автор делает вывод, что интерес к пению, познание его исполнительских возможностей, развитие музыкальных способностей учащихся составляют важную часть формирования музыкальной культуры школьников как неотъемлемой части их духовной культуры.

Ключевые слова: пение, музыкальная культура, духовная культура, школьники, вокальное исполнительство, музыкальное восприятие, музыкальное воспитание, тематизм программы, урок музыкального искусства.

Zhu Junqiao Features of the Musical Culture of Schoolchildren by Means of Vocal Performance

The author explores the features of the formation schoolchildren' musical culture by means of vocal performance. It is noted that an important task of mass musical education in school is not just learning music and music influence through the whole spiritual life of students. The author observe that singing is the basis of the musical work with children in secondary school. The author proves that vocal education affects not only the emotional and aesthetic development of the individual child, but also the mental. Specifies that the education of hearing and voice are shown on the formation of language, which, in turn, is the material basis of thinking. The vocal work in class is very helpful to solve the main problem facing the music classes at school - educate schoolchildren musical culture as part of the general intellectual culture of the younger generation. Solve this problem is due to students' understanding of the basic laws of music based on familiarity with the works of many different genres. The basis of musical education in general is the perception of music, that is the ability to listen and hear the music, understand it, think about it. Only on the basis of music perception, the process of knowledge acquisition by students musical culture, including the ability of its performance, especially - singing. Determining the basis of musical education teacher poses important problems in vocal work. Singing is not limited to learning and performance works as an end in itself. By association with other elements into one lesson,

singing not only takes other forms, but also performs a number of important functions. Its main task - to activate the process of perception, cognition means vocal music performance. Developing children's ability to perceive music while singing teacher favors, including improving the quality of vocal performance. In turn, a high performance culture underlying deeper musical perception. So between perception and execution of a deep inner dependence, mutual, mutual.

Key words: singing, music culture, spiritual culture, students, vocal performance, musical perception, musical education, thematic programs, lesson music.

Стаття надійшла до редакції 16.02.2013 р.

Прийнято до друку 31.05.2013 р.

Рецензент: к.п.н., доцент Воєводіна Л. П.